

ВНЕСОК АВТОРСЬКОЇ СПІЛКИ АДЕЛЬФОТЕС В УКРАЇНСЬКЕ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ КІНЦЯ XVI –XVII СТ.

© Якимович-Чапран Д. Б., 2016

У статті розглянуто 101-ну мовознавчу терміноназву, засвідчену в українськомовній частині «Граматики» спілки Адельфотес. Аналіз мотиваційної бази, граматичних і семантичних особливостей, походження номенів та їхніх складників дає підстави стверджувати, що львівським науковцям 1591 року вдалося створити першу систему термінолексики з морфології та фонетики, яка доволі добре надавалася для опису української та грецької мов і стала основою для граматичних праць науковців подальших поколінь.

Ключові слова: українська мова, термінологія, термінолексика, мовознавче поняття, запозичення, калька, новотвір, загальноновживане слово, значення.

The article is devoted to the study on 101 linguistic terms, fixed in Ukrainian part of "Grammar" of the author association Adelphotos. The analysis of semantic and grammatical features, motivation and origin of the terms and their elements showed, that Lviv scientists in 1591 have had an opportunity to create the first system of terms of morphology and phonetics, which was suitable for the description of Greek and Ukrainian languages and became a basis for the grammatical works of the authors of the future generations.

Keywords: Ukrainian language, terminology, terminological lexis, linguistics notion, borrowing, calque, neologism, word of common use, meaning.

Одним із найвагоміших показників рівня розвитку будь-якої національної мови є її термінологія. Недаремно ж праця над розбудовою термінолексики різних галузей знань була в центрі уваги багатьох українських інтелектуалів-патріотів кінця XVI–XVII ст. Саме того часу, що його знала сучасний історик Наталя Яковенко схарактеризувала як роки «культурної революції» [15, с. 285], українська мова збагатилася на цілі пласти термінних найменувань із таких наук, як філософія, риторика, богослов'я, природознавство, математика, літературознавство і, безперечно, мовознавство.

У пам'ятках означеного періоду зафіксовано понад 550 номінативних одиниць на позначання сотень лінгвістичних понять. Окремі науковці-граматисти створювали цілі авторські системи термінолексики, за допомогою яких описували структуру рідної писемно-літературної мови (у її слов'яно-руському варіанті)¹ або ж чужих мов, зокрема грецької. Почесне місце піонерів у такій надскладній праці належить викладачам Львівської братської школи, які виступали під спільним іменем Адельфотес. Дослідники й досі не впевнені щодо того, хто входив до складу цього авторського колективу. Підсумовуючи версії таких науковців, як М. Возняк, С. Ебendorf та К. Студинський, Олекса Горбач стверджує, що точно відомий лише Арсеній, митрополит Еласонський, який здійснював загальну редакцію виданого 1591 року підручника під назвою «ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ. Γραμματική dobrogлаголивого еллинословенского языка». Іншими вірогідними авторами, на думку самого О. Горбача, а також В. Німчука, які рівночасно, у 80-х рр. XX ст., ґрунтовно досліджували пам'ятку, могли бути Кирило Транквіліон Ставровецький і Лаврентій Зизаній [16, с. 10; 8, с. 45–47]. Усі згадані вище науковці, що

¹ Докладніше про термінотворчу діяльність Мелетія Смотрицького й Лаврентія Зизанія див. статті: Якимович-Чапран Д. Термінотворча діяльність Мелетія Смотрицького / Дарія Якимович-Чапран // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. пр. – К. : КНЕУ, 2005. – Вип. VI. – С. 347–352; Якимович-Чапран Д. Термінотворча діяльність Лаврентія Зизанія / Дарія Якимович-Чапран // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Л. : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – С. 833–838.

впродовж попереднього сторіччя цікавилися книгою, розглядали її з різних аспектів, зосереджуючи увагу на текстологічних і загальних мовних особливостях.

Вивчанню термінології, якою послуговувались члени спілки Адельфотес, присвячені фрагменти дисертаційних досліджень Н. Москаленко [6; 7] й О. Медведь [5], а також цитована вже фундаментальна праця В. Німчука «Мовознавство на Україні в XIV–XVII ст.» [8]. Однак у перших двох зі вказаних авторів розглянуто не всі мовознавчі терміноодиниці, бо цього, зрештою, і не передбачають теми їхніх праць, а В. Німчук мав на меті продемонструвати насамперед, як розвивалися в середньовічній Україні мовознавчі ідеї та вибудовувалося поняттєве дерево лінгвістики, а тому менше уваги звертав на ономасіологічні, генетичні та структурно-граматичні параметри наукових мовознавчих найменувань.

Предметом пропонованої розвідки є терміна назви для лінгвістичних понять, які вперше вжито на сторінках *Грамматики* спілки Ательфотес.

Мета – дослідити мотиваційну базу, походження номенів і їхніх компонентів, граматичні й семантичні особливості номінативних одиниць.

Науковці зі спілки Адельфотес запровадили до наукового обігу 101-ну нову терміна назву для мовознавчих понять із таких галузей, як:

1) **фонетика**. Усього 19 н. о.: *писмо* “звук” (С. 7)², *гласныя писмена* “голосні звуки” (С. 7), *долгія гласныя писмена* “довгі голосні звуки” (С. 7 зв.), *краткія гласныя писмена* “короткі голосні звуки” (С. 7 зв.), *двогласныя писмена* “дифтонги” (С. 7), *съгласныя писмена* “приголосні звуки” (С. 7), *польгласныя писмена* “дзвінкі приголосні звуки” (С. 7), *безгласныя писмена* “глухі приголосні” (С. 7), *духъ* “придых” (С. 180), *слозь* “склад” (С. 8), *кончаемый слозь* “кінцевий склад” (С. 179), *предкончаемый слозь* “другий від кінця склад” (С. 179), *пропредкончаемый слозь* “третій від кінця склад” (С. 170), *просудіа* “власне просодія, тобто вчення про систему фонетичних засобів (довготи, наголосу), які характеризують склади мови” (С. 3), *припѣваніе* “те саме, що *просудіа*” (С. 3), *оудареніе* “наголос” (С. 178), *варіа* “тяжкий (тупий), або нисхідний наголос” (С. 178), *оژیа* “гострий, або висхідний наголос” (С. 178), *облеченна* “циркумфлекс” (С. 178);

2) **графіка й орфографія**. Усього 3 н. о.: *двовременныя гласныя писмена* “букви, що позначають довгі і короткі голосні грецької мови” (С. 7); *орфографіа* 1) “розділ науки про мову, який вивчає звуки, букви та систему правил написання слів”; 2) “система загально прийнятих правил написання слів” (С. 3), *правописаніе* “те саме, що *орфографіа*” (С. 3);

3) **лексикологія**. Усього 2 н.о.: *реченіе* “слово” (С. 9), *отеческое имя* “ім’я по батькові, патронім” (С. 42);

4) **морфологія**. Усього 74 н.о.: *етімологіа* “морфологія” (С. 3), *правословіе* “морфологія” (С. 3), *часть слова* “частина мови” (С. 9), *имя* “ім’я як граматичний клас слів” (С. 12); *налагаемое имя* “прикметник” (С. 40); *зиждителное имя* “присвійний прикметник” (С. 43); *числителное имя* “кількісний числівник” (С. 38), *мѣстоимя* “займенник” (С. 53), *первообразныя мѣстоимена* “особові та особово-вказівні займенники” (С. 54), *сложное мѣстоимя* “зворотний займенник” (С. 59), *зиждителное мѣстоимя* “присвійний займенник” (С. 55), *оуказательныя мѣстоимена* “вказівні займенники” (С. 56), *наносное мѣстоимя* “грецький полісемантичний займенник αὐτός” (С. 58), *глаголь* “дієслово” (С. 61), *нарѣчіе* “прислівник” (С. 9), *нарѣчія време* “прислівники часу” (С. 155), *нарѣчія мѣстна* “прислівники місця” (С. 155), *предлогъ* “прийменник” (С. 9), *союзъ* “сполучник” (С. 9), *соплетательныя союзи* “єднальні сполучники” (С. 157), *сопряженныя союзи* “розділові сполучники” (С. 158), *противныя союзи* “протиставні сполучники” (С. 158–159), *совокупителныя союзи* “умовні сполучники” (С. 158), *винословныя союзи* та *пресовокупителныя союзи* “причинові сполучники” (С. 158), *итглагольныя союзи* “питальні частки” (С. 158), *итрицательныя нарѣчія* “заперечні частки” (С. 156), *оуказательныя*

² Усі заналізовані найменування паспортизовано за виданням: Adelphotes. Die erste gedruckte griechisch-kirchenslavische Grammatik. – L’viv-Lemberg, 1591 / herausgegeben und eingeleitet von Olexa Horbatsch. – München : Verlag Otto Sagner, 1988.

нарѣчіѧ “вказівні частки” (С. 157), *различіѧ* “артикуль” (С. 10), *родъ I* “рід як іменна категорія” (С. 10), *мужескій родъ* “чоловічий рід” (С. 10), *женскій родъ* “жіночий рід” (С. 10), *средній родъ I* “середній рід” (С. 10), *общій родъ I* “спільний рід” (С. 12), *преобщій родъ* “назви тварин, які не мають корелятив за статтю” (С. 12), *число* “число” (С. 12), *един’ствен’ное число* “однина” (С. 13), *двойственное число* “двоїна” (С. 13), *множественное число* “множина” (С. 13), *падежь* “відмінок” (С. 13), *правый падежь* та *простый падежь* “прямий відмінок” (С. 13), *отмѣнный падежь* “непрямий відмінок” (С. 13), *именовный падежь* “називний відмінок” (С. 13), *родный падежь* “родовий відмінок” (С. 13), *дателный падежь* “давальний відмінок” (С. 13), *виновный падежь* “знахідний відмінок” (С. 13), *скланѧти* “відмінювати іменні частини мови” (С. 13–14), *склоненіѧ* “відмінювання” (С. 14), *необавное изложеніѧ* “інфінітив” (С. 61), *причастіѧ* “дієприкметник” (С. 69), *безличный глаголь* “безособове дієслово” (С. 128), *супружество* “дієвідміна” (С. 62), *иноскланѧемый глаголь* “неправильне дієслово” (С. 128), *родъ II* “дієслівний стан” (С. 61), *дѣйствен’ный родъ* “активний стан” (С. 61), *страдателный родъ* “пасивний стан” (С. 61), *общій родъ II* “зворотний стан” (С. 61), *средній родъ II* “дієслова нульового стану без -ся” (С. 61), *итложный родъ* “дієслова нульового стану з постфіксом -ся” (С. 61), *изложеніѧ* “спосіб дієслова” (С. 61), *изѧвителное изложеніѧ* “дійсний спосіб” (С. 61), *повелителное изложеніѧ* “наказовий спосіб” (С. 61), *молитвенное изложеніѧ* “бажальний спосіб” (С. 61), *подчин’ное изложеніѧ* “умовний спосіб” (С. 61), *времѧ* “час” (С. 62), *настоящее времѧ* “теперішній час” (С. 62), *будущее времѧ* “майбутній час” (С. 62), *мишодшее времѧ* “імперфект” (С. 62), *непредѣльное времѧ* “аорист”, *протѧженное времѧ* “перфект” (С. 62), *пресъвершенное времѧ* “давноминулий час” (С. 62), *лицѧ* “особа” (С. 62);

5) **синтаксис**. Усього 3 н. о.: *синтаѧзисъ* “синтаксис” (С. 3), *сѣчиненіѧ* “синтаксис” (С. 3), *слово* “речення” (С. 9).

Оскільки об’єктом опису *Граматики* Адельфотеса є передовсім грецька мова, то головною причиною створення такої великої кількості найменувань (понад 18% від усього масиву тогочасної мовознавчої термінології) було намагання авторів якомога точніше передати грецьку систему мовознавчих понять та співвідносних із ними назв засобами слов’яноноруської мови. Тим паче що, відповідно до середньовічних уявлень, класичні мови в усій Європі й Україною також мислилися як своєрідний взірець, універсалія, тож у кожній із національних мов належало доконечно віднайти точного еквівалента будь-якому латинському чи грецькому мовному явищу. Особлива будова підручника, який міг «відразу бути посібником для вивчення двох головних мов у тодішніх школах – грецької й церковнослов’янської» [8, с. 49] наштовхує на думку, що співавтори прагнули створити термінно-поняттєвий інструментарій до опису структури також і рідної мови.

Аналіз будови термінології, яку запровадили в науковий обіг члени колективу Адельфотес, свідчить, що серед усіх найменувань є:

а) унітерми. Усього 28 н. о., напр., *имѧ*, *лицѧ*;

б) композити. Усього 6 н. о., напр., *етімологіѧ*, *мѣстоимѧ*;

в) терміносполуки:

- двокомпонентні. Усього 62 н. о. (серед них абсолютна більшість іменниково-прикметникових і 2 н. о. іменниково-іменникові), напр., *кончаемый слогъ*, *сложное мѣстоимѧ*, *нарѣчіѧ времеѧ*;

- трикомпонентні. Усього 5 н. о. (усі з тематичних груп лексики на позначання фонетичних і графічних понять. Означувані в них виражені іменниково-прикметниковими гіперонімами, атрибути – прикметниками), напр., *краткіѧ гласныѧ писмена*, *двовременныѧ гласныѧ писмена*.

Унітерми й композити утворено:

1) **калькуванням**, зокрема:

- **семантичним**. Таких найменувань найбільше. Мовами-джерелами виступали грецька й середньовічна сербська редакція старослов’янської (лише одне слово має за зразок латинський номен (*родъ II* (< лат. *genus* 1) “походження”; 2) “рід, дім” [4, с. 287]; 3) “стан дієслова” [3, с. 331]). Так, напр., значення “придых” розвинулося в українському полісемантичному слові *духъ* серед семем якого були “повітря”, “вітер”, “подих” [11, вип. 8, с. 235–237] за аналогією до грецького *πνεῦμα* 1) “повів”; 2) “вітер”; 3) “подих”; 4) грам. “знак придишу” [1, т. II, с. 1332]. Іноді виникають сумніви чи калькували це безпосередньо з грецького зразка, чи зі сербського, бо відомо, що до появи оригінальних підручників укра-

їнських авторів у братських школах навчали за різними списками й виданнями трактату «О осмихъ частѣхъ слова», тож термінолексика саме з цього джерела, на думку науковців, стала базою, на якій згодом творили наукові лінгвістичні найменування в різних слов'янських мовах [8, с. 199]. Таким є старослов'янське *изложение*, який у значенні “виклад” широко вживали в києворуських пам'ятках [10, т. IV, с. 33–34]. У мові XVI–XVII ст. слово виступає лише з мовознавчою семемою “спосіб дієслова”. Тому з однаковим ступенем імовірності можемо припускати, що або воно було загальноновживаним також і в досліджуваний період, але просто не збереглося писемно зафіксованим, або ж було повторно запозичено вже наприкінці XVI ст. власне як термінолексема;

- **морфемним**, напр., *правописаніє* (<грец. орфоуґрафіа “правопис, орфографія” < орθος 1) “прямий”; 2) “правильний, правдивий” [1, т. II, с. 1190] + γραφω “писати” [1, т. I, с. 333];

- **словотвірним**, напр., *съчиненіє* (<грец. συνταξις 1) “стрій, уклад”; 2) “шикування”; 3) “порядок; 4) грам. “синтаксис” < συντασσω 1) “влаштовувати”; 2) “засновувати”; 3) “впорядковувати”; 4) “приєднувати” [1, т. II, с. 1578] = укр. *съчиняти* 1) “приєднувати”; 2) “впорядковувати” [9, с. 516]);

2) прямим запозиченням із грецької або сербської мови, напр., *варіа* (<грец. βαρεία (προσῳδία) “тяжкий наголос” [1, т. I, с. 288]), *предлогъ* (<серб.: О предлозѣ, иже есть **а** часть слова предлогъ се есть пѣ. Ко. Въ (кін. XV ст. Увар. – 364,60 зв.) [2, с. 40]. Іноді спостерігаємо фонетичну адаптацію до української вимови, напр., *супружество* (пор. серб. *сѣпружѣство* [2, с. 37]);

3) залученням питомих ресурсів (власне українських і давно освоєних старослов'янських). Так з'явилося 4 найменування: *облеченнаа* – морфолого-синтаксичний спосіб (< *облѣчи* “одягнути, вкрити” (XI ст.) [12, т. II, с. 529–530] < ст.-сл. **ОБЛѢШТИ** “одягнути, покрити, оточити” [13, с.133]), *слогъ* та *оудареніє* – семантичний спосіб (< заг.-вжив. *слогъ* “з'єднання, сполука” [12, т. III, с. 735–736] й *оудареніє* “удар” [12, т. III, с. 1145; Картотека³]), *реченіє* – наукова спеціалізація загальноновживаного слова з таким самим значенням (XI ст.) [12, т. III, с. 118–120].

Терміносполуки, які, між іншим, виступають у тексті пам'ятки зазвичай у короткій еліптичній формі (сам уточнювальний атрибут), утворено головно способом калькування з грецьких взірців. Воднораз цілі словосполуки можемо кваліфікувати як структурні кальки. Але прикметники-атрибути в їхньому складі різні походженням. Це можуть бути:

а) слова загальноновживаної мови, які, входячи до складу терміносполук, спеціалізують свої значення, напр., *долгіа гласныа писмена, отеческое има, противныа союзи*;

б) спеціально створені морфемні чи словотвірні кальки з грецьких атрибутів-взірців. При цьому кальки виходили точними, а в поодиноких випадках неточними:

- точні морфемні кальки: *первообразныа (мѣстоимена)* (< грец. πρωτοτυπον “первісний” < πρωτος “перший” [1, т. II, с. 1435] = укр. *первий* “перший” [Картотека] + τυπος “форма, зразок, тип” [1, т. II, с. 1654–1655] = укр. *образъ* 1) “форма”; 2) “символ”; 3) “зразок”; 4) “ікона” [Картотека];

- неточні морфемні кальки: *налагаемое (има)* (< грец. επιθετον “епітет, означення” [1, т. I, с. 610] < επι- 1) “на-”; 2) “при-” [1, т. I, с. 598–600] + θετ- < τιθημι “класти, складати” [1, т. II, с. 1626–1627]). Тут автори помилково переклали полісемантичний префікс українським *на-* тимчасом, як у взірці зреалізовано значення “при-”;

- точні словотвірні кальки: *соплѣтателныа (союзи)* (< грец. συμπλεκτικός “який сплітає, зв'язує” [1, т. II, с. 1540] = укр. *соплѣтателный* < *соплѣтати* “сплітати, зв'язувати, з'єднувати докупи” [Картотека]).

Оригінальними новотворами спілки Адельфотес вважаємо назви *отеческое има, единственное число, двойственное число, множественное число*. Найменування граматичних форм числа у грецькій мові однослівні й виражені іменниками, натомість у львівській *Граматиці* всі три гіпоніми разом із гіперонімом становлять фрагмент системи і в плані змісту, і в плані вираження. Цікаво, що термінолексеми *единственное* і *множественное* утворені за єдиною моделлю від відповідних абстрактних іменників,

³ Тут і далі, уживаючи посилання Картотека, маємо на увазі Картотеку Словника української мови XVI – першої половини XVII ст., яку зберігають у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

поширених у тогочасній мові, а відомих ще від XI ст. [10, т. III, с. 201–202; 12, т. II, с. 212–213] тимчасом, як *двойственное* – це черезступеневий утвір, створений спеціально, щоб не порушити уніфікованого взірця в цьому родо-видовому гнізді.

Пряких запозичин серед терміносполук майже нема, окрім назви *часть слова*, узяті готовою зі сербського трактату.

Двояко, із погляду походження, виглядають три найменування відмінків: *звателный падежь*, *родный падежь* *віновный падежь*. Гіперонім у них є точно семантичною калькою з грец. πτωσις 1) “падіння”; 2) “занепад”; 3) “флексія, а пізніше – відмінок” [1, т. II, с. 1438], а от атрибути може бути запозичено зі сербського трактату відразу разом зі своїми мовознавчими значеннями (пор. серб. *родно падене, дателно падене, віновно падене*), або ж за аналогією до сербських взірців розвинути лінгвістичні семемі як семантичні кальки, позаяк в українській мові XVI–XVII ст. кожен із названих прикметників активно функціонував як загальноновживаний, а перше фіксування цих слів припадає ще на києворуську добу.

Генезою чимало слів і значущих частин, що входять до складу заналізованих найменувань, є старослов’янізмами, але ці старослов’янізми з’явилися в українській мові ще в києворуський період і їх наприкінці XVI ст. цілком освоїли, напр, *глаголь, времѧ, середній (родъ), оувѣцаніѧ (нарѣчіѧ)* тощо. Максимальна концентрація старослов’янізмів не випадкова, адже українськомовна частина *Грамматики* є взірцем слов’яноруського різновиду тогочасної літературної мови. Цікавим щодо походження елементів є прикметник *пропредкончаемый (слогъ)*, що містить два різномовні префікси, приєднані до питомої основи: грецький транслітерований про- (< грец. про- “перед-” [1, т. II, с. 1368–1369]) і старослов’янський пред- (< ст.-сл. ПРѢДЪ “перед-” [14, т. III, с. 357]). З огляду на те, що обидва префікси тотожні значенням, можемо припустити, що автори таким чином спробували уникнути стилістично недоречної редуплікації. Як наслідок маємо своєрідний «потрійний» гібрид.

На перший погляд може здатися, що науковці зі спілки Адельфотес надуживали таким способом термінотворення, як калькування, але тут не слід забувати про жанр їхньої праці. Це насамперед підручник грецької мови для українськомовних учнів, а тому основним завданням укладачів-педагогів було якомога полегшити і зробити усвідомленим процес вивчення такого складного предмету. Оптимальними засобами для цього й стали, по-перше, послідовний дослівний переклад чужомовних терміноназв, по-друге, повсякчасна проєкція грецьких мовних явищ на аналогічні явища рідної мови школярів. Навіть нечисленні запозичини з грецької супроводжено внутрішньорядковими глосами-кальками, напр: *четырма же еѧ [граматики – Д. Я.-Ч.] часми предъобучаемьѧ. ѧже суть, орвографиѧ, просодиѧ, етімологиѧ, и синтаѣсисъ. Сирѣчь, правописаніе, припѣваніе, правословіе, и съчиненіе (С. 3).*

Загалом термінолексика, що її створила авторська спілка Адельфотес, має високий рівень системної організованості. Таку властивість забезпечує взорування на грецьку мовознавчу терміносистему, яка в більшості своїх рис сформувалася ще в період античності. Майже всі найменування об’єднано в гіперогіпонімні гнізда з дво- і триступеневою будовою. Напр.:

падежь

<i>правый падежь</i>	<i>отмѣнный падежь</i>
<i>именовный падежь</i>	<i>родный падежь</i>
<i>звателный падежь</i>	<i>дателный падежь</i> тощо.

Щоправда, наслідування грецького взірця спричинило в поодиноких випадках певну лакунарність або й, навпаки, надлишковість аналізованої терміносистеми в застосуванні до опису української мови (у будь-якому з її тодішніх літературно-писемних варіантів). Так, наприклад, серед назв відмінків бракує двох, співвідносних із такими явищами української та інших слов’янських мов, як “орудний відмінок” і “місцевий відмінок”, а знову ж таки назва *различіе* і співвідносне з нею поняття “артикль” не є і не були реаліями нашої мови, хоч автори з колективу Адельфотес і спробували віднайти еквівалент грецьким артиклям серед слов’яноруських займенників.

Внесок науковців з Адельфотеса у справу розбудови української мовознавчої термінолексики був без перебільшення значним. Про це свідчить і той факт, що майже половина (49 н. о.) запропоно-

ваних у їхній праці найменувань закріпились у науковому й навчальному узусі кінця XVI–XVII ст. як норма, а ще 29 н. о. прийнято частково:

а) взято основу певної термінолексеми, але змінено форманти, напр., *утрицателныѧ нарѣчіѧ* = *нарѣчіѧ утрицаніѧ* (у Лаврентія Зизанія). Воднораз іноді й дещо видозмінювався обсяг поняття, напр., *припѣваніе* = *припѣло* (у Лаврентія Зизанія) і *припѣтіе* (у Мелетія Смотрицького), але Зизанієвий відповідник співвідноситься з Адельфотесівським як видова назва з родовою;

б) взято атрибутивну частину терміносполуки, але замінено означуване, напр., *изъавителное изложеніе* = *изъавителный образъ* (у Л. Зизанія) і *изъавителное наклоненіе* (у М. Смотрицького);

в) прийнято цілу назву, але з іншим значенням, напр., *непредѣльное время* “аорист”, а М. Смотрицького – “перфект”;

г) дехто з мовознавців-наступників прийняв, а дехто заступив власними відповідниками, напр., *пресъвершенное время* Л. Зизаній прийняв, а М. Смотрицький заступив.

Підсумовуючи викладене, наголошуємо, що діяльність науковців зі спілки Адельфотес – прецедентне явище в історії українського мовознавства. Їм удалося створити першу систему термінолексики з морфології та фонетики, що попри певну лакунарність і поодинокі ономазіологічні недоліки добре надавалася до опису і грецької, і української мови, завдяки чому і була основою, на якій ґрунтували свої праці науковці чергових поколінь. Окрім того, авторський колектив Адельфотес частково долучився до творення терміноназв інших галузей лінгвістики.

1. *Древнегреческо-русский словарь / сост. И. Х. Дворецкий. – М. : Гос. изд-во иностр. и национ. словарей, 1958. – тт. I–II.* 2. *Жуковская Л. Барсовский список грамматического сочинения «О восьми частях слова» / Л. Жуковская // Східнослов'янські граматики XVI–XVII ст. : матеріали симпозіуму. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 29–51.* 3. *Звонська-Денисюк Л. Давньогрецька мова / Леся Звонська-Денисюк. – К. : Томіріс, 1997. – 592 с.* 4. *Литвинов В. Латинсько-український словник / Володимир Литвинов. – К. : Українські пропілеї, 1998. – 712 с.* 5. *Медведь О. Українська граматична терміносистема (історія та сучасний стан) : автореф. дис ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Олена Медведь. – Х., 2001. – 17 с.* 6. *Москаленко Н. Из истории украинской грамматической терминологии : автореф. дисс. на ... канд. филол. наук / Надежда Москаленко. – К., 1956. – 16 с.* 7. *Москаленко Н. Нарис історії української граматичної термінології / Надія Москаленко. – К., 1959. – 224 с.* 8. *Німчук В. Мовознавство на Україні в XIV–XVII ст. / Василь Німчук. – К. : Наук. думка, 1985. – 224 с.* 9. *Славинецький Є. Лексикон словено-латинський / Єлисавета Славинецька, Арсеній Корецький-Сатановський // «Лексикон латинський» Є. Славинецького. «Лексикон словено-латинський Є Славинецького та А. Корецького-Сатановського / підгот. до вид. В. В. Німчук. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 421–540.* 10. *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) : в 10 т. / [под ред. Р. И. Аванесова]. – М. : Русский язык, 1988–1991. – тт. I–IV.* 11. *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / [відп. ред. Д. Гринчишин]. – Л., 1994–2010. – Вип. 1–15.* 12. *Срезневский И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам / Измаил Срезневский. – СПб, 1893–1911. – тт. I–III.* 13. *Белей Л. Старослов'янсько-український словник / Любомир Белей, Олег Белей. – Л. : Свічадо, 2001. – 332 с.* 14. *Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / Макс Фасмер. – М. : Прогресс, 1986–1987. – тт. I–IV.* 15. *Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Наталія Яковенко. – К. : Критика, 2005. – 584 с.* 16. *Horbatsch O. Die erste gedruckte griechisch-kirchenslavische Grammatik aus dem J. 1591 / Olexa Horbatsch // Adelphotes. Die erste gedruckte griechisch-kirchenslavische Grammatik. L'viv-Lemberg 1591 / herausgegeben und eingeleitet von Olexa Horbatsch. – München : Verlag Otto Sagner, 1988. – S. I–XIII.*